

SİVİL TOPLUM VE MEDYA ÇALIŞMALARI DERNEĞİ

SİVİL TOPLUM İHTİYAÇ VE MOTİVASYON ARAŞTIRMASI

2022

SİVİL
TOPLUMUN
GELECEĞİ

SİVİL TOPLUM
VE MEDYA
ÇALIŞMALARI
DERNEĞİ

CHREST
VAKFI

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

SİVİL TOPLUM
İHTİYAÇ VE
MOTİVASYON
ARAŞTIRMASI

SİVİL TOPLUM
İHTİYAÇ VE
MOTİVASYON
ARAŞTIRMASI

Sivil Toplum ve Medya Çalışmaları derneği olarak Chrest Vakfı ve Friedrich-Ebert-Stiftung Türkiye desteği ile hayata geçirdiğimiz Sivil Toplumun Geleceği Projesi ile sivil toplumun sorunlarının tartışılmasına olanak tanıyacak bir platform oluşturarak sivil toplum için reform önerileri geliştirmek ve işleyen bir yasal ortamın oluşmasına katkı sağlamayı amaçladık. Proje kapsamında, farklı görüş, kimlik ve alanlardan STK temsilcilerini, kanaat önderlerini ve siyasi aktörleri bir araya getirdik. Projenin araştırma aşamasında ise masa başı araştırmaları, anket çalışmaları, ve derinlemesine görüşmeler gerçekleştirdik. Proje kapsamında, politika belgeleri, raporlar ve uzman geri bildirimlerinin yanı sıra belirlenen ihtiyaçlara yönelik sivil toplum buluşmaları, atölye çalışmaları gibi etkinlikler yürütülecektir.

Sivil Toplum ve Medya Çalışmaları Derneği, Ağustos 2020’de kuruldu. Sivil Toplum ve Medya Çalışmaları Derneği’nin amacı, programları ve “Sivil Sayfalar” platformuyla Türkiye’deki sivil toplum ve medya ekosistemine bağımsız bir zemin sağlamaktır. Faaliyetlerinin çoğu, sivil toplumun etki kapasitesini iyileştirmeyi ve organize aktif vatandaşların kapasitelerini güçlendirmeyi, politika süreçlerine her düzeyde daha etkili sivil katılımı hedeflemektedir. Mevcut sosyo-politik atmosfer, sivil toplumun ana akım medyada yeterince görünür olmasına da izin vermiyor. Dernek, sivil toplumun görünürlüğüne katkıda bulunmayı amaçlamakta ve iletişim ve savunuculuk araçlarının STK’lar tarafından etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak için projeler geliştirmektedir.

YÖNETİCİ ÖZETİ

Sivil Toplumun Geleceği Projesi kapsamında masa başı araştırmasının yanında nitel ve nicel yöntemlerin kullanıldığı Sivil Toplum İhtiyaç ve Motivasyon araştırması yapıldı. TEAM Toplumsal Etki Araştırmaları Merkezi ile birlikte yürütülen araştırmanın nicel evresinde, 79 ilden toplam 552 katılımcı ile görüşme sağlandı. 552 farklı sivil toplum kuruluşunu, kuruluş amacı, üye profili ve faaliyetlerine göre hemşehri/sosyalizasyon (96 kuruluş), himayeci (89 kuruluş), hayırsever (81 kuruluş), savunucu (68 kuruluş), özörgütçü (66 kuruluş), uzman (66 kuruluş) ve meslek/sektör eğilimli (44 kuruluş) olmak üzere 7 grupta değerlendirdik. Ayrıca grupların kendilerini ifade ettikleri ideolojik kimliğini dindar (110 kuruluş), seküler (160 kuruluş) ve karma (282 kuruluş) olarak üçe ayırdık. Araştırmada yaş grubu ve cinsiyet dağılımı ise; 16-29 yaş grubunda yer alan katılımcı oranı %7.4 (41 katılımcı), 30-49 yaş grubu %48.4 (267 katılımcı), 50 yaş üstü katılımcılar ise %44.2 (244 katılımcı) olarak kaydedildi. Cinsiyet dağılımında ise erkekler çoğunlukta (%69.9, 386 katılımcı).

Araştırmanın nitel evresinde ise, sivil toplum ve siyasi aktörlerinin güncel durum ve sivil toplumun ihtiyaçları hakkındaki görüşlerini detaylı öğrenebilmek için, derinlemesine görüşmeler gerçekleştirildi. Akademisyen, siyasetçi ve sivil toplum çalışanı 55 kişi ile yapılan derinlemesine görüşmelerde elde edilen veriler de anket çalışmasını destekleyici niteliğe sahiptir. Bir saat süren derinlemesine görüşmeleri üç ana başlıkta topladık. Katılımcılara aşağıdaki ana başlıklar altında 27 soru yönelttik.

- » **Sivil Toplum, Demokratik Haklar ve Siyasi Katılım**
- » **İfade Özgürlüğü ve Örgütlenme Özgürlüğü**
- » **Sivil Toplumun Kapasitesi**

Özet bulgularda altı ana başlık altında sivil toplumun geçmişi, mevcut hali, kurumsal ve bireysel motivasyonları, siyasi iklimin sivil topluma etkisi, sivil toplumun sorunları ile ilgili sivil toplum çalışanlarının öne çıkan düşüncelerini ve yaklaşımlarını görebilirsiniz.

SİVİL TOPLUMUN GEÇMİŞ VE GELECEĞİ

Sivil toplumun etkisinin beş yıl öncesine göre artıp artmadığı konusunda üçe bölünmüş bir tablo ile karşı karşıyayız.

Etkisi arttı, diyenlerin sadece %35'te kaldığını vurgulamak gerekli. Etkisi ne azaldı ne arttı, diyenler de %32.4 oranında.

KATEGORİ	ETKİSİ ÇOK DÜŞTÜ	ETKİSİ AYNI KALDI	ETKİSİ ARTTI
HEMŞEHRİ / SOSYALİZASYON	33,3	31,3	35,4
HİMAYECİ	24,7	34,8	40,4
HAYIRSEVER	32,1	32,1	35,8
SAVUNUCU	36,8	26,5	36,8
ÖZÖRGÜT	25,8	36,4	37,9
UZMAN	22,7	42,4	34,8
MESLEK / SEKTÖR EKSENLİ	45,5	25,0	29,5
SİYASİ YÖNELİMLİ	42,9	26,2	31,0

Bir yandan 2016-2018 arasında süren OHAL döneminin sona ermesiyle gelen görece rahatlama, diğer yandan da OHAL döneminde uygulanan otoriter politikaların aslında fiili olarak devam etmesi, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte parlamento ve sivil toplumun etkisinin hukuki ve siyasi engellerle kısıtlanmış olması, ekonomik krizle birlikte toplumsal faaliyet imkanlarının daralması, son beş yıla dair değerlendirmelerde kafa karışıklığı yaratmış. Meslek/ sektör eksenli grupta derinleşen ekonomik krizle birlikte karamsarlık diğer gruplara kıyasla daha hakim.

MOTİVASYON YÜKSEK ANCAK KURUMSAL ETKİNLİK ALGISI ZAYIF

STK'lar kendilerini geçmişe göre daha az etkili, aktif ve daha az etkileşimli görüyor ama koşullar motivasyon düşürmemiş.

Kaygı ve stres düzeyi orta ve yüksek olanlar %67.8 ve %71.4'e ulaşırsa da motivasyon konusunda bu rakam hala %91.9.

KAYGI	STRES	MOTİVASYON	AKTİFLİK DÜZEYİ
DÜŞÜK 32.2	DÜŞÜK 28.6	DÜŞÜK 8.2	DÜŞÜK 78.6
ORTA-YÜKSEK 67.8	ORTA-YÜKSEK 71.4	ORTA-YÜKSEK 91.9	ORTA-YÜKSEK 21.4

AKTİFLİK DEĞİŞİMİ	KURUMSAL KAPASİTE DEĞİŞİMİ	DİYALOG İŞBİRLİĞİ DEĞİŞİMİ	ETKİLİLİK
DÜŞÜK 52.4	DÜŞÜK 49.5	DÜŞÜK 50	DÜŞÜK 46.9
ORTA-YÜKSEK 47.7	ORTA-YÜKSEK 50.5	ORTA-YÜKSEK 50	ORTA-YÜKSEK 53.1

Sivil toplum katılımcılarında motivasyon hala yüksek ancak aktiflik, etkililik ve kurumsal kapasite konularında büyük bir yetersizlik hissi yaygın.

Aktifliğin düşük olduğunu ve azaldığını düşünenler oranı sırasıyla %78.6 ve %52.6'ya ulaşıyor.

Kurumsal kapasite, diyalog ve iş birliği ile etkililik konusunda karamsarlar %50'ye yakın.

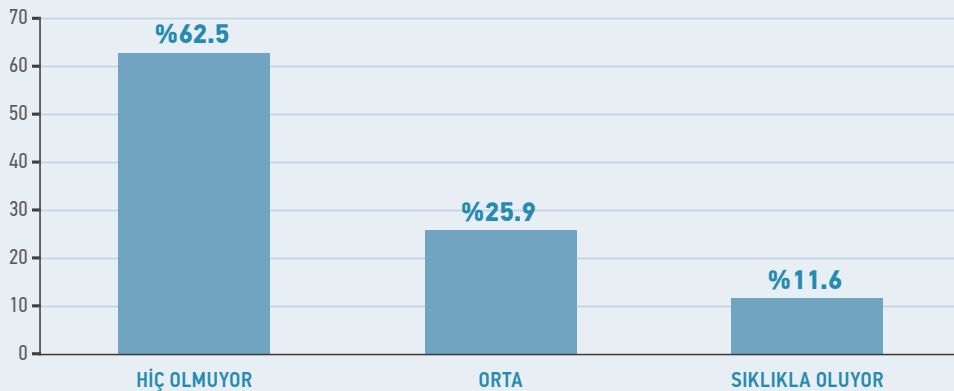
Sivil toplumda bulunma sebebi olarak toplumsal sorumluluğu belirtenlerin oranı her grupta yüksek. Fayda yaratma da benzer şekilde sivil toplumda bulunma sebebi olarak sıkça söylenen bir diğer motivasyon. Bireylerin kendi grup değer ve çıkarlarını temsil için katıldığı özörgütler ve meslek/ sektör eksenlerinde fayda sağlama motivasyonu yükseliyor. Vicdani duygular motivasyonu hayyeciler, hayırseverler ve savunucularda daha yaygın. Hemşehirciler ve uzmanlarda en düşük oranda gözlemleniyor. Hak savunuculuğu ve toplumu dönüştürme sadece savunucular arasında karşılık bulan bir motivasyon kaynağı.

Dindar ve seküler kuruluşlarda çalışanlar arasında daha geleneksel ile daha rasyonel motivasyonlar konusunda farklılaşma var. Dindarlarda hayırseverlik, ahlak ve vicdan öne çıkarken, sekülerlerde toplumsal sorumluluk, toplumu dönüştürme, hak savunuculuğu gibi motivasyonlar daha belirgin. Muhalefet yapma tüm gruplarda en arka planda kalan motivasyonlardan biri.

SİVİL TOPLUMDAN BUNALMA DENEYİMİ PEK YAYGIN DEĞİL.

Gönüllülük ve vicdan motivasyonu ile sivil toplumda yer alan hayırseverler grubunda bunalma daha az. Buna karşılık hassas grupların veya doğanın korunması gibi hükümeti karşısına alacak düzeyde toplumsal mücadele gerektiren alanlarda faaliyet gösteren hayyeci kuruluşlarda bulunan kişilerde stres diğer gruplara kıyasla daha yüksek. Seküler kurumlarda çalışanlar arasında stres daha yaygın.

SİVİL TOPLUMDAN BUNALMA DENEYİMİ

ENGELLER

STK'lara yönelik baskı ve engelleme konusunda katılımcılar ikiye bölünürken, %53.8'lik çoğunluk baskı olmadığını düşünüyor. OHAL ve sonrasında baskı ve engellerin mevcut olduğunu söyleyenlerin çoğunlukta olması beklentisinden farklı bir tablo var. Siyasi mücadeleden ve baskıdan uzak alanlardaki kuruluşların ağırlığı bu sonuçta rol oynamış görünüyor.

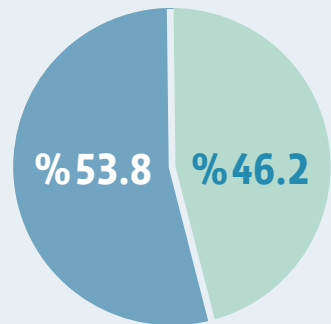
Baskı ve engellemeler konusunda aktivist mücadele gerektiren ve hükümet baskısına daha çok maruz kalan savunucu grup hariç, tüm gruplarda baskı yok, diyenler çoğunlukta. Seküler kurumlarda çalışanlarda baskı olduğunu düşünenler %50'yi aşsa da baskı ve engel yok, diyenlerin %47.5'i bulduğu not edilmeli.

Kadınlarda, gençlerde, eğitim düzeyi daha yüksek olanlarda baskı ve engellerin var olduğunu söyleyenler daha yüksek.

Çevre konusunun henüz politik kutuplaşmanın bir alanına dönüşmemiş olması ve tüm kitlelere yayılması, bu alanı baskıdan daha azade kılıyor.

STK'LARA YÖNELİK BASKI VE ENGELLEME OLDUĞU DÜŞÜNÜCESİ

EVET, VAR
HAYIR, YOK

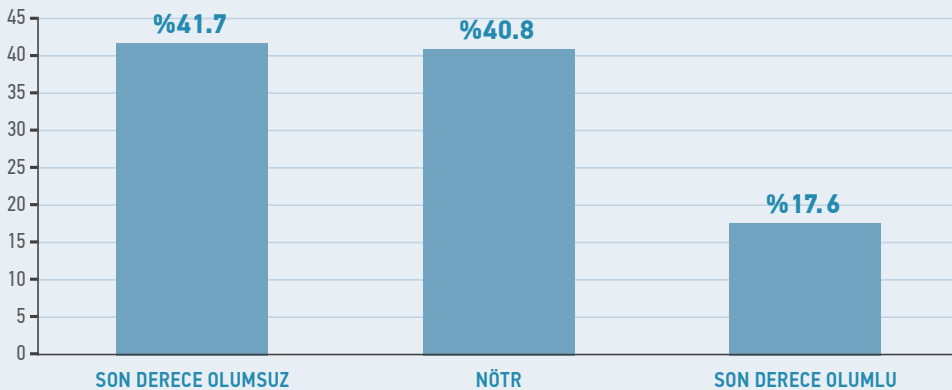

TÜRKİYE'DE POLİTİK İKLİMİN SİVİL TOPLUMA ETKİSİ

Sivil topluma yönelik baskı ve engeller konusundaki daha olumlu tabloyu politikanın sivil topluma etkisi başlığında göremiyoruz. Bu etkiyi olumlu görenler azınlıkta. Yine de ne olumlu ne olumsuz görenlerin %40'ı aştığını vurgulamak gerek. Bu grup ve olumsuz bakanlar iki eşit bloku oluşturuyor.

TÜRKİYE'DE POLİTİK İKLİMİN SİVİL TOPLUMA ETKİSİ

SİVİL TOPLUMUN SORUNLARI VE SİVİL TOPLUM ORTAMI

Katılımcılara sivil toplumun sorunları açık uçlu olarak sorulduğunda, bütçe ve kurumsal-toplumsal destek bulamama sorunları ön plana çıkıyor. Güvensizlik, iletişimsizlik koordinasyon sorunlarına işaret ediliyor. Gönüllülük ve aktif katılımı ilgili değerlendirmeler, sivil toplumun sosyal dinamiğinde tıkanıklıkların yaşandığını gösteriyor. Siyasallaşma ve baskı-engellenme başlıkları da son döneme damgasını vuran otoriter politikaların arka planda hissedildiğini yansıtır.

Ekonomik açıdan daha az sorun yaşayan hayırsever ve meslek/ sektör eksenli gruplar hariç tüm gruplarda mali kaynakla ilgili sorunlar ilk sırada.

Daha önceki sonuçlarda tüm gruplarda sivil toplumun aktifliği, etkinliği ve kurumsal kapasitesinin zayıfladığına dair algının güçlü olduğu görülmüştü. Bunun arkasında kaynak sorununun yattığını öne sürmek mümkün. Desteklenme sorunu da hak savunucusu ve siyasi gruplar hariç tüm gruplarda büyük bir sorun. Gönüllülük ve ciddiye alınmama ise daha çok savunucular tarafından aktarılan sorunlar arasında. İnsan kaynağı sorunu, savunucular ve uzmanlar arasında dile getirilmiş. Özörgütçüler arasında güvensizlik ve iş birliği sorunları öne çıkan başlıklar arasında. Kendi dezavantajları için bir araya gelen bu grupta sosyal sorunların yaşanması dikkat çekiyor.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmadan elde ettiğimiz sayısal ve nitel verilere baktığımızda Türkiye’de sivil toplum ortamına dair değerlendirmelerde, maddi kaynak, kurumsal yeterlilik, özgürlükler, sosyal etki alanlarına yayılmış negatif bir hava hakim olduğunu gördük. Hiçbir başlıkta sivil toplumun mevcut durumuna olumlu bakanların oranı %50’yi bulmuyor. Karamsarlığın en çok yükseldiği alan ekonomik imkanlar. Ekonomik imkanlar her grupta çoğunluğun ortak sorunu. Savunucu kuruluşlarda ekonomik duruma olumlu bakanların sadece %7 olması dikkat çekiyor. Ayrıca ekonomik krize paralel olarak üretkenlik ve kurumsal kapasite algısı da düşük. Türkiye’de tüm alanlarda olduğu gibi sivil toplum alanında da refah ve kaynakların artışına duyulan ihtiyaç büyük.

Aynı zamanda sivil toplumda aktiflik ve etkinliğin azaldığı görüşü hakim. Sivil toplumun gündem belirleme ve hedeflere yaklaşması konularında da karamsarlığın yaygın olduğunu gözlemledik. Maddi kaynakların yanı sıra kısa, orta ve uzun vadeli strateji ve hedef belirleme, etki yaratma konularında sivil toplum kuruluşlarının yeni bir sayfa açmaları gerektiğini öne sürmek mümkün. Sivil toplum yöneticilerine veya çalışanlarına çalıştıkları yapının zayıf ve güçlü yanlarını sorduğumuzda güçlü yanlar için hızlı sorun çözebilme, devletten bağımsız olabilme, ekibin genç olması, sahadaki sorunları analiz edebilme ve aktivizm yeteneği gibi tanımlarla karşılaştık. Zayıf yönlerde ise vakıflardan küçük ölçekli yerel kuruluşlara kadar birçok yapı, kaynak mekanizmasının eksikliğinden güçlü olmaması zayıf yanların başında tanımlandı, iç mekanizma ve gönüllü yönetimi eksikliği, kurumsal hafızanın eksikliği sayıldı.

İç mekanizma eksikliği ile ilgili derinleştiğinde yönetimin çalışan ekipler üzerinde çok baskın olması, karar alma süreçlerindeki aksamalar örnek verildi. Bazı katılımcılar ise otosansür uygulamak durumunda kalmayı kuruluşunun zayıf yanları arasında gösterdi. Görüşmelerde öne çıkan bu zayıf yanların giderilmesi için sivil toplumun mentörlük çalışmaları veya akran öğrenmesi gibi yeni nesil modellerle kapasite geliştirmelerinin desteklenmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Türkiye’de OHAL döneminde artan baskılar neticesinde sivil toplum alanının daraldığını görüyoruz. Özellikle özörgütçüler gibi dezavantajlı grupların özgürlükler konusunda kendilerini daha kısıtlanmış hissettiği elde ettiğimiz önemli bulgular arasında. Ayrıca bu gruplarda diyalog ve hoşgörü konusunda karamsarlığın daha yaygın olması da sadece siyaset kurumuna değil, diğer sivil toplum aktörlerine de kapsayıcılık, pozitif temas ve iş birliği konusunda daha çok iş düştüğüne işaret ediyor.

Mevcut sivil toplum ortamına dair değerlendirmelerin yanı sıra sivil toplumun geleceğine dair algılar da önem taşıyor. Bu amaçla sivil toplumun yakın gelecekte ne yöne doğru ilerleyeceğine dair değerlendirmeleri ölçmek için, katılımcılara sivil toplumun bir yıl içinde daha iyiye gidip gitmeyeceğine dair beklentilerini sorduk. Verilen yanıtlara göre değişim beklentisi yok. Umutlu olanlar %29.2’de kalıyor. Değişim öngörmeyenler %40’a ulaşırken, umutsuzlar %30.8 seviyesinde. Uzmanlar hariç tüm kategori ve ideolojik gruplarda umutlu olanlar %40’ın altında kalıyor.

Katılımcıları içinde buldukları yapının demokratik bir işleyişe sahip olup olmadığını sorduğumuzda büyük çoğunluğun bu yapıları demokratik olarak tanımladıklarını gördük. Ancak demokratik yapı ve işleyiş tanımları birbirinden çok farklılık gösterdi. Dikey örgütlenme olmaması, yatay ilişkiler kurulması, genel müdür olmaması, kendiliğinden istişare mekanizması olması, paydaşları karar mekanizmasına dahil etme, farklılıkların bir arada bulunabilmesi, iç denetim mekanizmalarının varlığı, şeffaflık demokratik işleyiş tanımlamak için en çok kullanılan ifadeler oldu. Bunun yanı sıra her sivil toplum kuruluşu veya örgütü demokratik olmalı mı? Bu yapıların işlevine göre değişiklik gösterebileceği, demokratik yapı arttıkça sivil toplumun etkisinin azaldığı gibi konular bazı katılımcılar tarafından gündeme getirildi.

Sivil toplum kendini demokratik olarak tanımlarken sivil toplum dışı katılımcılar, (sivil toplum uzmanları, akademisyenler, siyasi aktörler) sivil toplumda geleneksel yönetim biçimlerinin ağır bastığını ve demokrasi kültüründen bahsetmenin zor olduğunu dile getirdiler. Sivil toplumun kendi içinde demokrasi kavramını, mekanizmalarını daha fazla konuşmasının, tartışmasının, demokrasi kültürünün gelişmesine katkı sağlayacağını düşünüyoruz.

Kaynak yaratma konusunda sivil toplumun kendi kaynağını üretebileceği mekanizmalar kurabilmesi gerekliliği konusunda görüşler yoğunlukta. Proje temelli kaynak geliştiren sivil toplum kuruluşları da sadece fonlara dayalı kaynak elde etmenin kaygı yarattığını, sabit giderleri ve bazı temel ihtiyaçları için kaynak geliştirmekte zorlandıklarını dile getirdi. Uluslararası fonlara erişimde hala dil bariyerinin önemli bir sorun olabildiği belirtiliyor. Fonveren kuruluşların kendinden menkul ve hiyerarşik ilişki biçiminden vazgeçmesinin sivil toplumun gelişmesine katkı sağlayabileceği görüşü de dile getiriliyor. Ayrıca bazı sivil toplum uzmanları sadece proje fonlanmasının sivil toplumun ayakta kalmasına katkı vermediğini “çekirdek fon” denilen modelin artırılmasının gerekliliğini vurguluyor. Aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının da iyi bir sürdürülebilirlik stratejisi hazırlamalarının gerektiğinin altını çiziyorlar.

Katılımcıların önemli bir kısmı ise ulusal kaynaklara erişmenin uluslararası kaynaklara erişmekten daha zor olduğunu belirtiyor. Bireysel bağımsızlığın daha fazla gelişmesini isteyen sivil toplum kuruluşları bu alanda zayıf olduklarını da belirtiyorlar. Sivil toplumun önündeki bürokratik engellerin belirlenmesi, kamu yararı statüsünün gözden geçirilmesi, vergi yüklerinin hafifletilmesi de sivil toplum kuruluşlarının ortak talebi olarak araştırmada öne çıkıyor. Sivil toplum için sağlıklı bir finansal ortam yaratılabilmesi için öncelikle sivil toplumun devletle, siyasetle ve toplumla ilişkilerinin yeniden tanımlanmasına ihtiyaç duyulduğu katılımcılar tarafından dile getirildi. Sivil toplumun kendi içinde takas ekonomisi, profesyonel hizmetlerin ortaklaşa alınabildiği dayanışma ağlarının kurulabilmesi gibi öneriler paylaşıldı.

Katılımcılar arasında sivil toplum faaliyetleri sırasında hiç stres hissetmeyenlerin oranı kadınlarda ve gençlerde azalıyor. Kadınların %55.2'si, gençlerin %56.1'i orta veya yüksek seviyede stres hissettiğini belirtiyor. Ayrıca kadın hareketi üzerinde artan baskı, İstanbul Sözleşmesi'nin iptali ve toplu yürüyüşlere yönelik polis şiddeti kadınlarda yükselen kaygıyı açıklayabilecek gelişmeler.

Bu bulgular ışığında, sivil toplumun Türkiye'deki siyasi iklimden doğrudan etkilendiğini söylemek mümkün. Sivil toplumda artan umutsuzluğun sebebini de yine siyasi iklimin yansıması olarak yorumlayabiliriz.

Sivil toplum örgütlerinin gelişmiş demokratik ülkelerde üstlendiği işlevi yerine getirebilmesi için yasal, finansal ve siyasi ortamın iyileştirilmesi ve bu iyileştirme kriterlerinin farklı kesimlerden sivil toplum örgütlerinin ve aktörlerinin bir araya gelmesiyle belirlenmesinin kritik öneme sahip olduğunu görüyoruz.

SİVİL
TOPLUMUN
GELECEĞİ